

Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene in kozmetične šole Celje¹

Reading Habits of Generation Z: An Example of the Secondary Medical School Celje Library Users

Metka Planko

Oddano: 22. 2. 2021 – Sprejeto: 28. 3. 2022

1.03 Kratki znanstveni prispevek

1.03 *Short Scientific Article*

UDK 028:027.8(497.4Celje)

<https://doi.org/10.55741/knj.65.1-2.4>

Izvleček

Namen: V prispevku predstavljamo značilnosti generacije Z, njene bralne navade in strategije iskanja informacij. Predstavniki generacije Z so dijaki, ki so v šolskem letu 2019/2020 obiskovali Srednjo zdravstveno in kozmetično šolo Celje. Ker statistični podatki zadnjih petih let kažejo trend upada uporabe (obiska in izposoje) šolske knjižnice na Srednji zdravstveni in kozmetični šoli Celje, smo z raziskavo želeli dobiti vpogled v bralne navade uporabnikov šolske knjižnice. Interpretacija rezultatov govori o tem, kaj po mnenju udeležencev raziskave vpliva na njihove bralne navade.

Metodologija/pristop: Uporabili smo dve metodi: anketno metodo in metodo akcijskega raziskovanja. Z anketno metodo smo v vzorec zajeli 304 dijake, ki so v šolskem letu 2019/2020 obiskovali drugi, tretji in četrti letnik ter drugi letnik poklicno-tehniškega izobraževanja. Anketni vprašalnik je bil izdelan s pomočjo spletnega orodja Ika. Zaradi uporabe rezultatov pri načrtovanju pedagoškega dela smo uporabili metodo akcijskega raziskovanja.

¹ Članek je nastal na podlagi pisne naloge za bibliotekarski izpit z naslovom Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje (Planko, 2019), pod mentorstvom Tatjane Klarer Kramer.

Rezultati: Analiza podatkov je pokazala, da 70 % dijakov pri časovnem razvrščanju prostočasnih dejavnosti branje knjig umešča na zadnji dve mesti. Največ časa namenijo internetu, povprečno 17 ur na teden, branju knjig pa v povprečju eno uro na teden. Podatki kažejo, da 41,7 % dijakov branju knjig tedensko ne namenja svojega prostega časa. Več kot polovica (58 %) dijakov ima občutek, da jih šola spodbuja k branju. Interesnih dejavnosti, ki jih organizira šolska knjižnica, skoraj polovica dijakov ne pozna; prav tako se jih skoraj polovica dijakov ne udeležuje.

Omejitve raziskave: Omejitev anketiranja na Srednjo zdravstveno in kozmetično šolo Celje onemogoča posploševanje rezultatov. Ker na šoli ni bila izvedena še nobena podobna raziskava, rezultatov ne moremo primerjati.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Rezultati raziskave nam omogočajo vpogled v bralne navade dijakov določene generacije na šoli in so uporabni za nadaljnje načrtovanje pedagoškega dela šolske knjižnice in profesorjev na Srednji zdravstveni in kozmetični šoli Celje. Predlogi, podani na podlagi ugotovljenega stanja bralnih navad med dijaki, so uporabni tako za druge vzgojno-izobraževalne zavode kot tudi za šolske knjižnice znotraj zavodov.

Ključne besede: generacija Z, dijaki, bralne navade, srednja šola, šolske knjižnice

Abstract

Purpose: The article presents the characteristics of Generation Z, their reading habits and information gathering strategies. The sample members of Generation Z are students of the Secondary Medical School Celje in the school year 2019/2020. Since statistical data shows a decline in the use (visits and circulation) of the library at the Medical School Celje in the last five years, we conducted a study to gain insight into reading habits of school library users. The interpretation of the results focuses on what research participants think are the most important influences on their reading habits.

Methodology/approach: Two methods were used: the survey method and the action research method. The survey method sample included 304 students who were enrolled in the second, third and fourth year and the second year of the vocational-technical program in the school year 2019/2020. The questionnaire was developed using the online tool Ika. To adapt the results for their use in planning of the pedagogical work, the action research method was used.

Results: Data analysis shows that 70 % of students rank books in the last two places when classifying leisure activities. They spend most of their time browsing the web (on average 17 hours per week), while they spend 1 hour and 3 minutes for reading. Data shows that 41,7 % of students do not devote any of their weekly free time to reading books. More than half (58 %) of the students feel that the school encourages them to read. Extracurricular activities organized by the school library are unknown to almost half of the students, and almost half of them do not participate in these activities.

Research limitation: Limiting the survey to the Secondary Medical School Celje prevents the generalization of the results. Since no similar research has been conducted at the school, the results cannot be compared.

Originality/practical implications: Research results offer us an insight into reading habits of students of a certain school generation and can be useful for further planning of the pedagogical work of the school library and professors at the Secondary Medical School Celje. Presented proposals, which are based on students' reading habits, are also useful for other educational institutions, as well as for school libraries within various institutions.

Key words: Generation Z, students, reading habits, secondary school, school libraries

1 Uvod

Bralna kultura in bralna pismenost sta temeljni orodji za delovanje družbe in posameznika. Sta razvojno usmerjeni in njun družbeni pomen narašča, saj od posameznika zahtevata stalno učenje, napredovanje in prilagajanje zaradi različnih bralnih okoliščin, situacij in spreminjajočih se tehnologij. Bralne veščine je treba razvijati že zelo zgodaj v otrokovem razvoju, nanje pa vpliva množica dejavnikov (Vilar, Vodeb in Bon, 2017, str. 177). Številni avtorji (Grilc, 2017; Haramija in Vilar, 2017; Kovač, 2019; Kovač, 2020; Novljan, 2011; Vilar in Zabukovec, 2020) trdijo, da je pomemben predvsem zgled beročih odraslih, kot so starši, vzgojitelji, učitelji, knjižničarji; pa tudi število knjig v domači in šolski knjižnici, dostop do razredne, šolske in splošne knjižnice, možnost samostojne izbire branja, pogostost branja za zabavo, opremljenost šolskih in razrednih knjižnic, raznolike knjižnične aktivnosti. Zubac (2018, str. 72) meni, da lahko na razvoj bralne kulture posameznika vplivajo tudi bralni mediji (papir, računalnik, internet, e-bralnik, pametni telefon); na tej podlagi se oblikujejo prednostni načini branja in učenja, ki se razlikujejo od človeka do človeka in so odvisni tudi od njegovega vedenja, ekonomskega stanja in sposobnosti kritičnega mišljenja. Tudi Kovač (2020) meni, da je z načini branja povezana podlaga, s katere beremo; s papirja beremo drugače (bolj poglobljeno) kot na zaslonu, za katerega je po njegovem mnenju značilno le preletavanje besedila. Avtor (Kovač, 2020, str. 50) dodaja, da zahtevnejša in daljša besedila razumemo bolje, če kot bralno podlago uporabljamo papir, in slabše, če jih beremo na zaslonu. Izpostavi tudi, da mlajšim bralcem, ki so se rodili in odraščali s pametnim telefonom, branje daljših besedil z zaslonov povzroča več težav kot generacijam, rojenim pred iznajdbo pametnih telefonov. Zato menimo, da so šole in knjižnice, ki pri razvoju in spodbujanju bralne kulture igrajo pomembno vlogo in si kot poslanstvo nalagajo vzgojo bralca za vse življenje, v digitalni dobi s temi spremembami sprejele velik izziv.

1.1 Ključni pojmi v raziskavi

V prispevku uporabljamo ključne pojme, kot so bralne navade, bralna kultura, bralna pismenost, klasično branje in digitalno branje.

Bralne navade opredeljujemo kot sooblikovanje in opredeljevanje odnosa ljudi do branja in bralne kulture (Mlakar, 2005, str. 68).

Bralno kulturo opredeljujemo kot »odnos posameznika in družbe do knjige kot medija in branja kot procesa, torej splet družbenih pojmovanj, vrednot, norm, sporočil v zvezi z branjem, ki so prisotni v družbi. Gre za odnos do branja kot procesa in njegove vloge pri razvedrilo, pridobivanju znanja, razvoju posameznika itd., pa tudi razvoj bralnih navad« (Vilar, Vodeb in Bon, 2017, str. 177).

Bralno pismenost Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti (2019, str. 3) opredeljuje kot stalno razvijajočo »se zmožnost posameznika in posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje prebranega in bralno kulturo (pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje). Zato je temelj vseh drugih pismenosti² in je ključna za razvijanje posameznikovih in posameznicih sposobnosti ter njuno uspešno sodelovanje v družbi.«

Klasično branje je branje s papirja oziroma tiskanega medija, na primer branje tiskanih knjig, časopisov in revij. Zanj je značilno globoko oziroma poglobljeno branje, saj se osredotočimo na besedilo, beremo počasneje, razmišljamo o besedilu, ga razumemo in ga povežemo s svojim osebnim znanjem (Ferk, 2018).

Digitalno branje je branje z digitalnega medija ali zaslona, kot so računalnik, elektronski bralnik, tablični računalnik in mobilni telefon. Zanj je značilno, da beremo površno oziroma uporabljamo t. i. »surf« branje, kar pomeni, da vsebino besedila preletimo na hitro, izpustimo delčke besedila in si ne zapomnimo podrobnosti (Ferk, 2018).

2 Značilnosti generacije Z

Preden se osredotočimo na značilnosti generacije Z, navajamo nekaj osnovnih statističnih podatkov, ki so pomembni za izhodišče naše raziskave. V Sloveniji

² Npr. matematična, naravoslovna, digitalna, funkcionalna, informacijska in medijska pismenost.

je v zadnjih petih letih (med letom 2015 in 2019) po podatkih Centra za razvoj knjižnic povprečno izšlo 5424 knjig;³ od tega je 1762 knjig leposlovne vsebine. Število izdanih naslovov knjig se od devetdesetih let naprej v Sloveniji povečuje (Kovač, 2019, str. 78), a kljub temu različne raziskave (Grilc, 2017; Knjiga in bralci V, 2015; Knjiga in bralci VI, 2019; Tuma in Urankar, 2011) kažejo, da branje med mladostniki v zadnjih letih upada oziroma se bralne navade med mladostniki spreminjajo; od klasičnega branja se vse bolj usmerjajo v digitalno branje. V splošnih knjižnicah je zaznati tudi trend padanja števila izposoj na dom v zadnjih petih letih (med letom 2015 in 2019) (Grilc, 2017, str. 58; Rupar, 2019, str. 24; Tizaj Marc, 2019, str. 11). V letu 2015 je bilo izposojenih 25.796.762 enot gradiva na dom, v letu 2019 pa 23.357.976 enot gradiva (Tizaj Marc, 2019, str. 11). Tudi rezultati bralne pismenosti med slovenskimi mladostniki v primerjavi z ostalimi državami niso bili spodbudni; bili so podpovprečni (PISA 2009, 2010, 2012, 2013). Po zadnjih podatkih bralne pismenosti (PISA 2015, 2016, 2018, 2019) pa se je stanje zelo izboljšalo. Povprečni rezultati bralne pismenosti slovenskih 15-letnikov so bili leta 2015 in 2018 nad povprečjem OECD; izboljšali so se na vseh ravneh mednarodne lestvice.

Mladostnike iz mednarodne raziskave PISA med letoma 2009 in 2018 uvrščamo v generacijo Z. Različni avtorji (Emese, 2016; Furedi, 2017; Spitzer, 2016) jih poimenujejo tudi z izrazi postmilenijci, i-generacija, digitalni domorodci in generacija Facebooka. Emese (2016) navaja, da je generacija Z rojena v sredini devetdesetih let prejšnjega stoletja in na začetku 21. stoletja. V nasprotju pa Pečjak (2019, str. 58) omenja, da sociologi v generacijo Z najpogosteje uvrščajo posameznike, rojene od leta 2000 do leta 2015. Tako časovne meje rojstva omenjene generacije niso enoznačno določene. Gre za generacijo, ki je v svojem življenju doživela največ sprememb v primerjavi s prejšnjimi. Pečjak (2019, str. 58) med spremembe uvršča dvig življenjskega standarda, urbanizacijo okolja, podnebne spremembe, nove politične enote, teroristične napade, begunsko krizo, gospodarsko krizo in brezposelnost staršev. Za generacijo Z je značilno, da so njeni predstavniki rasli skupaj s tehnologijo, ki predstavlja pomemben del njihovega vsakdana (Tari, 2011 cv: Bencsik, Horvath-Csikos in Juhasz, 2016). Vedno so na spletu, dostopni na vseh tehničnih napravah, brez prekinitev. Življenja brez uporabe digitalnih naprav skorajda ne poznajo. Nenehno iščejo nove izzive in se ne bojijo sprememb, saj imajo zaradi svetovnega spleta dostop do velike količine informacij. Pri reševanju problemov se pogosto obračajo na internet. Zaradi vsakodnevne uporabe tehnologij so za razliko od ostalih generacij postali bolj agilni in sposobni večopravnosti. Posledično so postali tudi nestrpnejši, ne marajo monotonosti, individualizma in nalog, pri katerih je treba dalj časa

³ Podatki so dostopni na: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/knjiga/knjige_brosure.pdf.

razmišljati. Pečjak (2019, str. 58) poudarja, da generacija Z živi »v informacijsko t. i. 'odprtem okolju' – le nekaj klikov stran od katere koli informacije, kar potem vpliva na njihova prepričanja o učenju«. Bajec (2016 cv: Pečjak, 2019, str. 59) dodaja, da generacija Z želi takojšnjo zadovoljitev potreb ter ima težave s pozornim in poglobljenim branjem daljših besedil ter s kritičnim mišljenjem in tehtanjem argumentov.

2.1 Prevladujoči načini branja in iskanja informacij generacije Z

Predstavniki generacije Z berejo drugače od predhodnih generacij (Fenyo, 2011 cv: Emese, 2016): berejo več informacij hkrati, osredotočajo se na edinstvene dele besedila, branje začnejo s sliko, besedilo je šele na drugem mestu, berejo hitreje in preskakujejo vrstice. Predvsem pa predstavniki generacije Z veliko časa namenijo branju krajših besedil na spletu in uporabi digitalnih medijev. Ob tem Kovač (Intelekta, 2019; Kovač, 2020, str. 40, 59) poudarja, da pretirana uporaba digitalnih medijev ne pomeni, da beremo premalo; vsekakor beremo več in na več različnih medijih kot pred dvajsetimi leti, saj imamo na voljo bistveno več vsebin. Problem, ki ga izpostavlja, je, da pri branju spletnih vsebin uporabljamo površen način branja oziroma z drsenjem z miško po zaslonu računalnika preskakujemo in preletavamo (ang. *skimming*) besedilo. Takšen način branja se lahko hitro spremeni v prevladujočega in tako beremo tudi takrat, ko bi morali brati bolj poglobljeno. Kovač (Intelekta, 2019; Kovač, 2020) še dodaja, da se zaradi tega zmanjša bralna koncentracija in bralno razumevanje besedil, kar vodi do vse manj bralno pismenega prebivalstva. To ugotavljajo tudi drugi avtorji, tako tuji kot domači (Ferk, 2018; Jabr, 2013; Mangen, Walgermo in Bronnick, 2013; Pečjak, 2015). Namen norveške raziskave (Mangen, Walgermo in Bronnick, 2013) je bil ugotoviti bralno razumevanje odlomka besedila med dijaki, starimi 15 in 16 let. Razdelili so jih v dve skupini. V prvi so dijaki brali besedilo v PDF-obliki na računalniku, v drugi pa so isto besedilo prebrali na papirju. Dijaki, ki so besedilo brali v tiskani obliki, so pomen besedila razumeli veliko bolje kot tisti, ki so isto besedilo brali na računalniku. Slednji so si besedilo težje zapomnili zaradi motečega drsenja in klicanja na računalniškem ekranu. V Sloveniji je Ferk (2018) izvedla podobno raziskavo med učenci 6. razreda. Razdelila jih je v dve skupini. Prva skupina je test bralne pismenosti reševala na tiskanem mediju, druga pa na elektronskem (šolskih računalnikih). Boljši rezultati testa, večja osredotočenost na branje in hitrejšo reševanje testa so se pokazali pri učencih, ki so test reševali na tiskanem mediju. Carr (2011) navaja, da branje spletnih vsebin in brskanje po spletu zahtevata bistveno drugačna fizična dejanja in čutne zaznave od tistih, ki jih povezujemo z držanjem knjige ali revije v rokah in obračanjem njenih strani. Avtor v nadaljevanju tudi izpostavi, da se v možganih med branjem besedila iz knjige veliko dejavnosti odvija

v predelih, povezanih z jezikom, spominom in obdelavo vidnih dražljajev, ob spletnem branju pa so bolj izrazite dejavnosti, ki so povezane z odločanjem in reševanjem problemov.

Spitzer (2016, str. 191, 193) ugotavlja, da generacija Z površno išče in vrednoti informacije. Za šolske obveznosti v večini primerov uporabijo številne s spleta prenesene referate in seminarske naloge. Zato so po mnenju avtorja (prav tam, str. 191, 193) mladi upravičeno dobili oznako »cut and paste« generacija. V nadaljevanju še omenja, da mladi težko ovrednotijo pomen različnih virov, pogosto ne znajo razlikovati med relevantnimi, dobrimi viri (npr. znanstvene raziskave) in slabšimi viri (mnenjske izjave). Tako površno presojujejo kakovost virov in dejansko nimajo ne sposobnosti ne volje oceniti primernosti virov informacij. Furedi (2017, str. 21) še ugotavlja, da ni nič presenetljivega, da so celi generaciji mladostnikov postavili »diagnozo« nezmožnosti osredotočiti se na pisano besedilo. Med drugim poudarja, da je od današnjih »digitalnih domorodcev« nemo-goče pričakovati, da bodo brali knjige, saj naj bi bila za pomanjkljivo pozornost kriva ravno digitalna tehnologija. Lah (2017, str. 22) pa pove, da je v zgodovini šolstva branje vselej predstavljalo napor, zato se mu je večji del generacije bolj ali manj uspešno upiral, učitelji pa so z različnimi metodami poskušali ta odpor premagati. Problem, ki ga avtor izpostavi, je, da se s prihodom novih tehnologij, ki zaradi atraktivnega vizualnega in zvočnega podajanja vsebin nimajo težav s privabljanjem mladih, omenjeni bralni napor še povečuje. Kot poudarja tudi Rugelj (2014), je v dobi digitalizacije mladini težko približati knjige in jih nanje navaditi. Nova tehnologija je zmožna le pridobiti pozornost mladih, ne pa tudi v enaki meri prispevati k razvijanju čustvenih, socialnih, kognitivnih, imaginativnih in drugih zmožnosti, kar je prednost branja knjig (Lah, 2017, str. 22). Rugelj (2014) še dodaja, da branje knjig predstavlja pomembno intelektualno sposobnost učečega se človeka, s površnim klikanjem vsebin na spletu pa ta še zdaleč ne osvoji omenjene veščine. S tem se strinja tudi Kovač (2020, str. 139) in dodaja, da so knjižno-bralne navade »eden od kazalnikov intelektualne in čustvene kondicije posamezne družbe«.

3 Pomen domačega okolja na razvoj bralnih navad

Ne glede na socialni status, stopnjo izobrazbe staršev in državo bodo otroci dosegli višjo izobrazbo, če je njihova domača knjižnica dovolj velika. Do te ugotovitve so prišli različni avtorji (Evans, Kelley, Sikora in Treiman, 2010; Evans, Kelley in Sikora, 2019; Knjiga in bralci VI, 2019; Kovač, 2020). Evans, Kelley, Sikora in Treiman (2010) so v dvajset let trajajoči raziskavi, ki je zajela kar sedemindvajset držav po vsem svetu, tudi Slovenijo, prišli do ugotovitve, da lahko

družinska knjižnica z vsaj petsto knjigami izobrazbo otrok dvigne za tri leta. Kot lahko ugotovimo iz njihove raziskave, smo imeli v Sloveniji na prelomu tisočletja desetino takih domov in prav toliko domov, kjer niso imeli nobene knjige. Pred to raziskavo so avtorji sklepali, da je najpomembnejši pogoj za doseganje višje izobrazbe otrok izobrazba staršev. Novejši raziskavi avtorjev Evans, Kelley in Sikora (2019) ter Knjiga in bralci VI (2019) sta pokazali, da je Slovenija še vedno med zadnjimi od razvitih držav po velikosti domačih knjižnic; na vrhu lestvice je Norveška. Prav tako Evans, Kelley in Sikora (2019) povezujejo velikost domače knjižnice in bralno, informacijsko in IKT-pismenost odraslih. Ugotovili so, da so odrasli z zaključeno srednješolsko izobrazbo, ki so se rodili in odraščali v družinah z vsaj srednje velikimi domačimi knjižnicami, bralno, matematično in IKT enako pismeni kot tisti odrasli, ki so zaključili univerzitetno izobrazbo in odraščali v družinah z majhnimi knjižnicami.

Otroci bodo prav tako dosegli višjo izobrazbo pod pogojem, da jim starši vsak dan oziroma večkrat na teden berejo knjige. Kovač (2019, str. 71) ugotavlja, da v Sloveniji dnevno bere svojim otrokom le 12 % staršev, večkrat na teden pa bere 17 % staršev. Na Norveškem medtem otrokom vsak dan bere kar 57 % staršev, dva do trikrat na teden pa 19 % staršev. Kljub dobri izobrazbeni strukturi v Sloveniji Kovač (Intelekt, 2019) tako predpostavlja, da odrasli izobraženi državljani nimajo potrebe po tem, da bi svoje otroke socializirali v bralno kulturo in prispevali k razvoju njihove bralne pismenosti. O pomenu družinskega okolja za razvoj otrokovih zgodnjih bralnih navad pišejo še drugi avtorji (Haramija, 2019; Haramija in Vilar, 2017; Marjanovič Umek, 2018; Marjanovič Umek in Fekonja, 2019). Marjanovič Umek in Fekonja (2019) sta v svoji raziskavi ugotovili, da pogostost skupnega branja starša in malčka pomembno vpliva na razvoj besednjaka in povprečne dolžine stavkov pri malčkih. K pogostejšemu skupnemu branju v družinskem okolju so posegali starši z višjo izobrazbo, še ugotavljata.

Za dvig bralne kulture med mladimi ni dovolj samo bralni vzor v družini. Kot poudarja Saksida (2019), bi morala tudi splošna javnost branju nameniti več poudarka; premalo se ga oglašuje, zelo malo je zanimivih projektov in oddaj, kjer bi lahko mladi izražali svoje mnenje. S tem se strinja tudi Rugelj (2019, str. 87) in dodaja, da je medijsko poročanje o knjigah v zadnjih petnajstih letih zelo upadlo; predvsem izpostavi nacionalno televizijo, ki predstavi le malo knjižnih novosti oziroma jim večinoma nameni tiste termine, ki imajo zelo slabo gledanost. Poleg tega, kot še navaja Saksida (2019), tudi šolstvo branju ne posveča dovolj pozornosti. Predvsem izpostavi srednje šole in fakultete. Dijaki in študentje se učijo iz obnov in povzetkov, ki jih najdejo na spletu, samostojnemu poglobljenemu branju iz knjig pa namenjajo čedalje manj časa (Radio bla bla, 2020).

Tudi Grilc (2017) se v svoji raziskavi o izboljšanju bralne kulture med mladimi osredotoča na dve ključni okolji, družino in šolo. Obe pomembno vplivata na dojetje branja knjig kot vrednote. Kot ugotavlja avtor, se tega zelo dobro zavedajo v Franciji. Njihov Nacionalni center za knjigo je leta 2016 objavil raziskavo, s katero so prikazali bralne navade generacije Z v Franciji. Grilc (2017) je na podoben način analiziral slovensko generacijo Z in jo primerjal s francosko. Med njima je opazil pomembne razlike v odnosu do branja. Francoski dijaki bistveno prekašajo slovenske, saj se za branje najprej odločajo zaradi lastnega interesa, branje za potrebe šolanja pa je na drugem mestu. Pri slovenskih dijakih je ravno obratno. Kar 68 % francoskih dijakov je odgovorilo, da branje obožujejo, knjige vsak dan bere 19 % dijakov in kar 70 % jih ocenjuje, da je branje knjig zelo pomembno za njihov osebni in profesionalni razvoj. Odgovori slovenskih dijakov so pokazali, da samo 5 % dijakov vsak dan bere knjige in 40 % jih ocenjuje, da je branje knjig zelo pomembno za njihov osebni in profesionalni razvoj. Kot ugotavlja Grilc (2017), v Franciji otroke od prvega razreda osnovne šole spodbujajo in navajajo na branje iz lastnega interesa. Branje in knjiga sta v Franciji razumljena kot pomembnejši vrednoti. Poudarja še, da »dokler branje iz lastnega interesa pri slovenskih otrocih in mladostnikih ne bo nadvladalo 'branja za šolo', bo slovenska bralna kultura pri tej ciljni skupini nazadovala«.

4 Vloga šole in šolske knjižnice pri spodbujanju bralnih navad

Nepogrešljivo vlogo pri sistematičnem razvijanju bralne kulture otrok in mladostnikov imajo kakovostne in dinamične šolske knjižnice, ki obenem delujejo v dveh sistemih: knjižničnem in šolskem. Kot je navedeno v strokovnih, normativnih in zakonodajnih dokumentih, mora šolska knjižnica delovati kot komunikacijsko in informacijsko središče vsake šole, hkrati pa mora biti intenzivno vključena v proces poučevanja (Vilar in Zabukovec, 2017, str. 124–125). Vilar in Zabukovec (2017, str. 124–125; 2020) še poudarjata, da mora imeti šolski knjižničar primerne kompetence, da z uporabniki gradi in razvija odnos do branja in knjižnic; tako je obenem informacijski specialist, učitelj, mentor, inštruktor in svetovalec sodelavcem. Če ima šolska knjižnica usposobljene knjižničarje, ustrezno gradivo, vire in opremo, lahko s svojo infrastrukturo prispeva k zastavljenim in boljšim učnim dosežkom, in sicer ne glede na izobrazbeni ali družbeno-ekonomski nivo posameznika. Ker je šolska knjižnica edina knjižnica, v katero vstopi vsak državljan v obdobju obveznega izobraževanja, je njena vloga v vzgojno-izobraževalnem procesu še kako pomembna. Z bogato in raznovrstno zbirko gradiva in informacij, posredovanih tudi z novimi tehnologijami, knjižnica omogoča vsem udeležencem vzgojno-izobraževalnega procesa pridobivanje znanja, stališč in vrednot, veščin in navad (Vilar in Zabukovec, 2017; 2020).

Znanje in informacije lahko šolska knjižnica podaja s pomočjo spletne učilnice, kjer se lahko dijakom ponudi navodila za delo, učno gradivo, možnost oddaje nalog in forume. Kot pove Zwitter (2012, str. 66–67), je prednost spletne učilnice, da imajo dijaki gradivo za potrebe šolskih obveznosti vedno na voljo. Poleg tega je lahko dober primer spodbujanja branja in obiskovanja knjižnice. Zwitter (2012, str. 66–67) dodaja, da lahko knjižničar branje spodbuja s pripravo knjižnih kvizov, na forumu omogoči izmenjavo mnenj dijakov o prebranih knjigah; tu lahko drug drugega navdušijo za branje. Koristna je tudi spletna predstavitev šolske knjižnice, kjer je mogoče ponuditi veliko vsebin in povezav, npr. katalog COBISS/OPAC, podatkovne baze, spletne strani drugih knjižnic, Digitalno knjižnico Slovenije (dLib) ipd. (Zwitter, 2012). Spletno učilnico in spletno stran knjižnice lahko po našem mnenju izkoristimo še za:

- objavo bralnih seznamov,
- objavo pravkar prispelih novosti,
- obveščanje o aktualnem dogajanju v šolski knjižnici,
- povabila k ogledu razstav in reševanju (nagradnih) knjižnih kvizov,
- objavo povezav do knjižnice na družbenih omrežjih,
- navodila za uporabo sistema COBISS, Moje knjižnice, aplikacije mCOBISS,
- objavo povezav do različnih spletnih mest, ki navdušujejo za branje.

Ker generacija Z veliko časa nameni različnim družbenim omrežjem (Jeriček Klanšek idr., 2019, str. 77–78; Pečjak, 2019, str. 58; Rek in Milanovski Brumat, 2016, str. 100), je smiselna izdelava profila knjižnice na Facebooku, Instagramu in Snapchatu. Skrb za vsakodnevne objave o dogajanju v šolski knjižnici je predpogoj za zanimanje dijakov zanjo. Kljub številnim sodobnim možnostim za spodbujanje branja pa šolski knjižničar ne sme pozabiti na klasične dejavnosti in neposreden stik z dijaki. Mednje spadajo spodbujanje dijakov za sodelovanje pri bralni znački, prirejanje razstav in kvizov, vodenje bralnega kluba in knjižničarskega krožka, prirejanje literarnih čajank, srečanj s književniki, organizacija delavnic za spodbujanje branja, izdelava priporočilnih bralnih seznamov, organizacija obiska najbližje splošne knjižnice ipd. Šolska knjižnica lahko sodeluje tudi v različnih projektih, namenjenih širjenju in dvigu bralne kulture, npr. »Rastem s knjigo«,⁴ »Noč knjige«,⁵ »Medgeneracijsko branje mladinskih knjig«,⁶ in »Branje ne pozna meja/Čitanje ne pozna granice«⁷.

⁴ Nacionalni projekt »Rastem s knjigo«: <http://www.jakrs.si/bralna-kultura/rastem-s-knjigo/>.

⁵ Noč knjige: <https://2020.nocknjige.si/>.

⁶ Bralna značka in projekt »Medgeneracijsko branje mladinskih knjig«: <https://www.bralnaznacka.si/sl/o-nas/predstavitev/>.

⁷ Branje ne pozna meja/Čitanje ne pozna granice: <https://citanjenepoznajgranice.weebly.com/>.

Kvalitetno povezovanje pouka s šolsko knjižnico, kot navaja Zwitter (2012, str. 70–73), poteka tudi v okviru medpredmetnega povezovanja. Profesor in šolski knjižničar se dogovorita za potek bibliopedagoške ure. Izbereta temo, način dela, učne metode, gradivo, ki ga imata na voljo, in čas. Pri izvedbi dela je poudarek predvsem na kombinirani vlogi profesorja in knjižničarja, ki podajata znanje in dijake različno motivirata za usvajanje snovi. Delo najpogosteje načrtujeta tako, da dijaki delajo v parih ali po skupinah, nato pa poročajo o svojem delu (Zwitter, 2012, str. 70–73).

Za dobro izpeljavo naštetih dejavnosti in projektov je pomembno kvalitetno sodelovanje strokovnih delavcev s šolskim knjižničarjem. Kot je zapisano v Manifestu o šolskih knjižnicah IFLA/UNESCO (2006), lahko z dobrim medsebojnim odnosom kvalitetno povezujejo pouk in bralne projekte, učenci pa tako dosegajo višje nivoje pismenosti, branja, učenja, reševanja problemov, informacijsko in komunikacijsko pa so bolj spretni.

Pri vzgoji bodočih bralcev je pomembno tudi sodelovanje šolskih knjižnic s splošnimi knjižnicami. Kot opisujeta Milivojevič Kotnik in Podbrežnik Vukmir (2019, str. 31), splošne knjižnice šolam ponujajo možnosti sodelovanja pri izdelavi različnih tematskih ali priporočilnih bralnih seznamov ter pri bralnih značkah, sodelovanja z najstniki, izvedbe različnih bibliopedagoških oblik, kot so obiski razredov v knjižnicah, kjer knjižničarji izvajajo knjižnično vzgojo (v večini primerov ta poteka v okviru nacionalnega projekta »Rastem s knjigo«).

4.1 Oblikovanje bralnih navad v šolski knjižnici Srednje zdravstvene in kozmetične šole Celje

Srednja zdravstvena in kozmetična šola Celje izvaja štiri različne izobraževalne programe: bolničar-negovalec, kozmetični tehnik, zdravstvena nega in zdravstvena nega (3+2) PTI (poklicno-tehniško izobraževanje), ki jih poučuje približno 80 strokovnih delavcev. V šolski knjižnici sta zaposleni dve šolski knjižničarki, ki skrbita za približno 30.000 enot gradiva, hkrati pa je njuna temeljna skrb ažurnost knjižnične zbirke in izvajanje različnih dejavnosti ter projektov, namenjenih spodbujanju bralnih navad. Ker v šolsko knjižnico vsako šolsko leto vpišemo vse dijake prvih letnikov, so potencialni uporabniki knjižnice vsi naši dijaki. Knjižnica je dijakom dostopna 7 ur na dan. Na voljo so jim različne aktivnosti, ki jih ponuja šolska knjižnica:

- Projekt »Učiteljev izziv«: Motivacijo do branja knjig poskušamo skupaj s profesorji slovenščine dvigniti tako, da dijakom ponudimo branje knjig po lastni izbiri. Za pet prebranih knjig pri slovenščini dobijo petico.

- Projekt »Medgeneracijsko branje mladinskih knjig«: Profesorji, dijaki in dve knjižničarki vsako leto med decembrom in majem preberemo pet knjig slovenskih avtorjev. Izbor mladinskih knjig določi Društvo Bralna značka Slovenije, ki za izvedbo programa šolski knjižnici daruje določeno število knjig. Sodelovanje pri medgeneracijskem branju se dijakom šteje med interesne dejavnosti, ki so del njihovih šolskih obveznosti.
- Priprava tematskih razstav: Tematske razstave knjižnica pripravlja vse leto. Z njimi izpostavlja zanimive in aktualne teme, povezane s šolskimi vsebinami, redno pa predstavlja tudi novo gradivo knjižnice.
- Natečaj »Mala Veronika«:⁸ Vsako leto dijake pozovemo k prijavi na natečaj »Mala Veronika«, ki spodbuja mlade ustvarjalce poezije k pesniškemu izražanju. Med prejetimi pesmimi šolska komisija izbere eno pesem (pogoj za prijavo je namreč ena pesem s posamezne šole) in jo odda na natečaj, v okviru katerega se izbrani dijak v širši vrstniški konkurenci poteguje za denarno nagrado in sodelovanje na Večeru poezije.
- Literarna srečanja, delavnica o pisanju poezije: Vsako leto v mesecu maju šolska knjižnica pripravi literarni zaključek z znanim slovenskim ustvarjalcem na področju kulture. Srečanje pripravimo za zaključek projekta »Medgeneracijsko branje mladinskih knjig« in natečaja »Mala Veronika«. Sodelujoči dijaki prejmejo nagrade in pohvale. V šolskem letu 2018/2019 smo prvič organizirali tudi delavnico pisanja poezije, ki jo je vodil znani pesnik s celjskega območja.
- Izdelava bralnih seznamov: Vsako leto v šolski knjižnici za dijake izdelamo priporočilni bralni seznam. Pri tem si pomagamo s spletnima portaloma, ki nudita nabor kvalitetnih mladinskih knjig, Fejstbook⁹ in Dobre knjige,¹⁰ ter s Priročnikom za branje kakovostnih mladinskih knjig.¹¹

Poleg naštetih aktivnosti dijake prvih letnikov v okviru knjižnično-informacijskih znanj (KIZ) na začetku šolskega leta povabimo v šolsko knjižnico in jim predstavimo pomen, delovanje, pravila šolske knjižnice in sistem COBISS. Ob obisku knjižnice dijaki prejmejo članske izkaznice. Prav tako vsako leto s prvimi letniki v okviru nacionalnega projekta »Rastem s knjigo« obiščemo Osrednjo knjižnico Celje, ki projekt izvaja za vse osnovne in srednje šole v Celju. Projekt vodi Javna agencija za knjigo RS, darilne knjige, ki jih dijaki dobijo ob obisku splošne knjižnice, pa so izbrane na javnem razpisu.

Dejavnosti šolske knjižnice promoviramo na Facebook strani, na spletnih straneh šole in v šolskem letopisu. Pomembno vlogo pri spodbujanju branja in

⁸ Natečaj »Mala Veronika«: <https://www.veronikini-veceri.si/natecaj-mala-veronika-2020.html>.

⁹ Fejstbook: <https://www.mladinska.com/fejstbuk/domov>.

¹⁰ Dobre knjige: <https://www.dobreknjige.si/>.

¹¹ Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig: <https://www.mklj.si/prirocnik>.

oblikovanju bralnih navad ima profesorski zbor, zato ga knjižničarki redno in na različne načine obveščata o dejavnostih in dogodkih. Profesorje nato poprosita, da informacije med poukom posredujejo dijakom.

5 Zasnova raziskave

Kljub trudu šole in šolske knjižnice, da na različne načine spodbujata dijake k branju in izposoji gradiva na dom, statistika šolske knjižnice za zadnjih pet let kaže trend upadanja števila aktivnih uporabnikov (dijakov). Preglednica 1 prikazuje, da padec ni posledica manjšega števila vpisa dijakov; vsako leto se v izobraževalne programe Srednje zdravstvene in kozmetične šole Celje vpiše bolj ali manj enako število dijakov.

Preglednica 1: Šolska knjižnica v številkah: vpis, aktivni člani in obisk 2014–2019

	Šolsko leto 2014/2015	Šolsko leto 2015/2016	Šolsko leto 2016/2017	Šolsko leto 2017/2018	Šolsko leto 2018/2019
Št. vpisanih dijakov na šoli	1047	1048	1047	1045	1049
Aktivni uporabniki šolske knjižnice – dijaki	749	723	696	688	625
Obisk članov – dijaki¹²	4176	3833	3421	3157	3072

Pri zasnovi raziskave smo se oprli tako na lastna opažanja pri delu z dijaki v šolski knjižnici kot tudi na domače in tuje strokovne podlage in ugotovitve. Na podlagi preučene strokovne literature (Grilc, 2017; Rek in Milanovski Brumat, 2016; Spitzer, 2016; Zubac, 2018) ugotavljamo, da dijaki branju kot prostočasni dejavnosti namenjajo vedno manj časa, berejo zgolj za potrebe šolskih obveznosti, največji del prostega časa namenijo družbenim omrežjem, brskanju po spletu, igranju videoiger ipd.

Zato smo želeli dobiti vpogled v bralne navade uporabnikov (dijakov) šolske knjižnice. Zanimalo nas je, kam se med prostočasnimi dejavnostmi dijakov umešča branje knjig in koliko časa mu namenijo. Želeli smo ugotoviti, kdo dijake najbolj navduši za branje, kje dobijo knjige, v kakšni obliki bi jih najraje brali (tiskani ali elektronski) in po kakšnih kriterijih jih izbirajo. Med drugim nas je

¹² Obisk članov za opravljene transakcije: izposoja na dom, rezervacija neprostega gradiva, rezervacija prostega gradiva, dodelitev rezerviranega gradiva članu, podaljšanje roka izposoje in vračilo/brisanje gradiva iz evidence pri članu.

zanimalo, ali dijaki s pomočjo družbenih omrežjih in brskanja po spletu iščejo tudi naslove knjig, ki bi jih želeli brati v prostem času.

Ker v šolski knjižnici za uporabnike pripravljamo bralne sezname in izpostavljamo knjige po vseh prostorih knjižnice, nas je zanimalo, ali jim je to pri izbiri gradiva za branje v pomoč. Prav tako smo želeli izvedeti, ali je šolska knjižnica, v kateri se trudimo za ustvarjanje domačnosti in udobja, ki ga dijaki potrebujejo za odmik od hrupa in pouka, za dijake privlačen prostor. Cilj raziskave je bil pridobiti vpogled v bralne navade dijakov, ki so v šolskem letu 2019/2020 vključeni v pedagoški proces na Srednji zdravstveni in kozmetični šoli Celje. Med drugim želimo s pomočjo rezultatov raziskave izdelati podlage za načrtovanje dela knjižnice in profesorjev na šoli.

V ta namen smo želeli preveriti naslednje hipoteze:

- Hipoteza 1: *Večina dijakov bere zgolj za potrebe šolskih obveznosti, prostočasnemu branju knjig pa namenijo malo ali nič časa.*
- Hipoteza 2: *Dijaki ocenjujejo, da jih šolsko okolje ne spodbuja k branju.*
- Hipoteza 3: *Večina dijakov ne pozna interesnih dejavnosti, ki jih organizira šolska knjižnica.*

5.1 Metodologija

Raziskava je bila izvedena med 9. in 18. septembrom 2019. Za raziskovalno metodo smo uporabili anketo. Anketni vprašalnik je bil narejen v spletnem orodju 1ka¹³ in je zajemal 14 vprašanj (osem vprašanj zaprtega tipa in sedem vprašanj polodprtega tipa) o bralnih navadah. Izvedeti smo želeli tudi, ali dijaki občutijo bralne spodbude šole (profesorjev) in šolske knjižnice. K sodelovanju smo zato povabili razrede, ki so si o naši šoli, šolski knjižnici in o Osrednji knjižnici Celje, ki izvaja projekt »Rastem s knjigo«, že ustvarili mnenje. Od 1.036 vpisanih dijakov na naši šoli (stanje 15. septembra 2019) smo v vzorec zajeli 304 dijake, od katerih smo prejeli 259 veljavno izpolnjenih anketnih vprašalnikov. Tako smo analizirali anketni vprašalnik 98 dijakov drugega letnika, 80 dijakov tretjega letnika in 81 dijakov zaključnih letnikov (4. letnik in 2. letnik PTI). Ker je anketiranje potekalo na začetku šolskega leta, v septembru 2019, dijakov prvega letnika zaradi nepoznavanja novega šolskega okolja v raziskavo nismo vključili. Vzorec dijakov, vključenih v raziskavo, je bil izbran naključno. Njihove odgovore smo z vnaprejšnjim dovoljenjem ravnateljice pridobili med poukom. Anketiranje je bilo anonimno.

¹³ Dostopno na: <https://www.1ka.si/>.

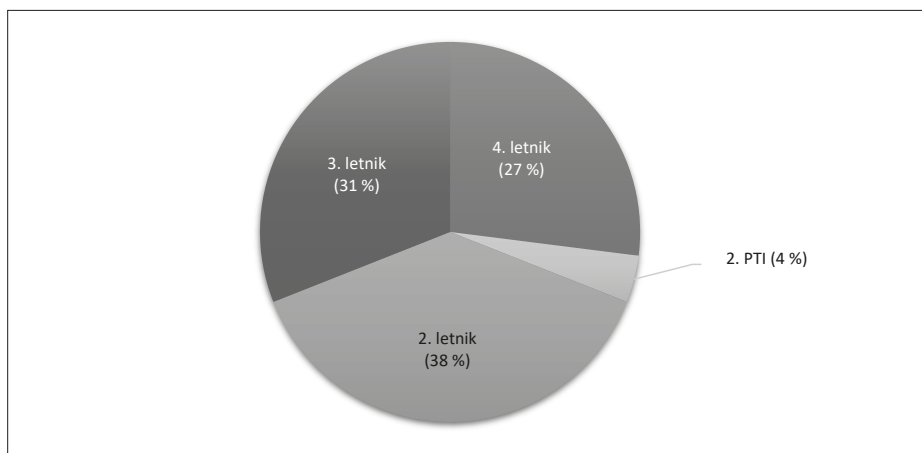
5.2 Omejitve raziskave

Skupaj so bili izpolnjeni 304 anketni vprašalniki. Čeprav smo bili med reševanjem anket dijakom na voljo za morebitna vprašanja, smo prejeli 45 (razred in pol) neveljavnih anket. Zato smo pri analizi rezultatov upoštevali le v celoti rešene ankete; teh je bilo 259.

Omejitev anketiranja na Srednjo zdravstveno in kozmetično šolo Celje onemogoča posploševanje rezultatov. Pridobljeni rezultati nam omogočajo vpogled v bralne navade dijakov določene generacije na šoli. Ker na šoli ni bila izvedena še nobena podobna raziskava, rezultatov ne moremo primerjati. Lahko pa pridobljene podatke naše raziskave uravnotežimo s splošno dostopnimi podatki iz drugih raziskav. Za širšo sliko stanja bralnih navad dijakov na območju Celja bi bilo v bodoče smiselno podobno anketiranje izvesti še na ostalih srednjih šolah.

6 Rezultati

Na šolo je vpisanih 1.036 dijakov (stanje 15. septembra 2019). Analizirali smo odgovore 259 dijakov, kar predstavlja 39,2 % tistih dijakov, ki so si o šoli, šolski knjižnici in dejavnostih, o katerih smo spraševali, že ustvarili mnenje (Slika 1). V anketi je sodelovalo 98 dijakov drugega letnika – njihov delež znaša 38 % –, in 80 dijakov tretjega letnika, katerih delež znaša 31 %. Dijakov zaključnih letnikov (4. letnik in 2. letnik PTI) je bilo 81, kar predstavlja 31 % dijakov zadnjega letnika Srednje zdravstvene in kozmetične šole v Celju.

Slika 1: Dijaki po letnikih (n = 259)

Najprej nas je zanimalo, kam dijaki med različnimi prostočasnimi dejavnostmi umeščajo branje knjig. Dijake smo prosili, da šest prostočasnih dejavnosti, ki smo jih našli v anketnem vprašalniku, razporedijo glede na čas, ki jim ga namenijo. Razvrščali so internet/družbena omrežja, druženje in zabavo s prijatelji, šport in rekreacijo, branje knjig, gledanje televizije in igranje videoiger. Na (prostočasno) branje knjig smo se osredotočili, ker ima to branje nekaj nezamenljivih prednosti v primerjavi z branjem krajših tekstov in branjem z zaslonov (Kovač, 2020). Knjige predstavljajo tudi največji del zbirke šolske knjižnice na šoli. Iz Preglednice 2 je razvidno, da je 46 % (120) dijakov na najvišje mesto po porabi časa postavilo internet in družbena omrežja. Manj časa kot za branje knjig, ki ga je 38 % dijakov umestilo na zadnje mesto po porabi časa, dijaki namenijo le videoigram; te je na zadnje mesto postavilo 49 % dijakov. Branje knjig je na prva tri mesta postavilo 12 % (32) dijakov, na zadnji dve po porabi časa pa 70 % (181) dijakov.

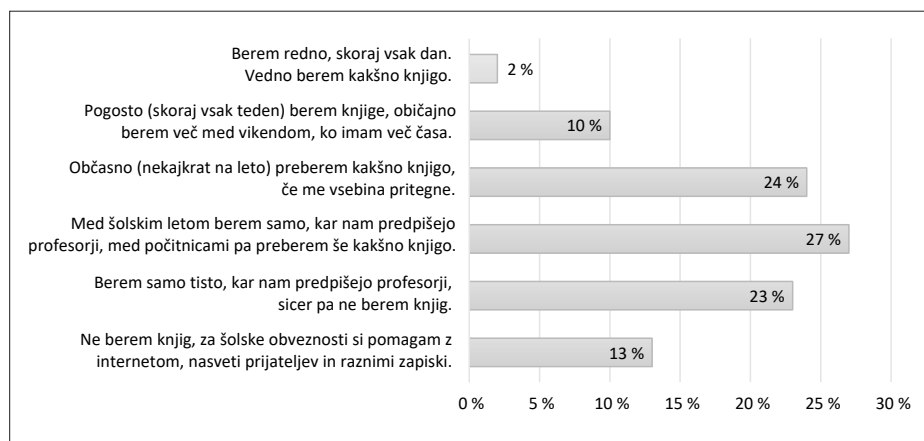
Preglednica 2: Prostočasne dejavnosti glede na čas, ki jim ga dijaki namenijo

1 = največ časa 6 = najmanj časa	1	2	3	4	5	6	Skupaj
Internet/Družbena omrežja	120 (46 %)	84 (32 %)	38 (15 %)	13 (5 %)	4 (2 %)	0 (0 %)	259 (100 %)
Druženje in zabava s prijatelji	98 (38 %)	98 (38 %)	35 (14 %)	19 (7 %)	5 (2 %)	4 (2 %)	259 (100 %)
Šport in rekreacija	22 (8 %)	36 (14 %)	70 (27 %)	68 (26 %)	48 (19 %)	15 (6 %)	259 (100 %)
Branje knjig	2 (1 %)	6 (2 %)	24 (9 %)	46 (18 %)	83 (32 %)	98 (38 %)	259 (100 %)
Gledanje televizije	14 (5 %)	27 (10 %)	72 (28 %)	81 (31 %)	51 (20 %)	14 (5 %)	259 (100 %)
Igranje videoiger	3 (1 %)	8 (3 %)	20 (8 %)	32 (12 %)	68 (26 %)	128 (49 %)	259 (100 %)

V nadaljevanju smo dijake z odprtim anketnim vprašanjem prosili za konkretne podatke. Zanimalo nas je, koliko časa na teden posvetijo dejavnosti, ki so jo postavili na prvo mesto, in koliko časa na teden namenijo branju knjig. Navajali so minute oziroma ure. 120 dijakov, ki na najvišje mesto po porabi časa postavijo internet in družbena omrežja, zanj porabi povprečno 17 ur na teden. Branju knjig dijaki povprečno posvetijo 1 uro in 3 minute na teden. Tisti dijaki, ki branje umeščajo na prva tri mesta (32 dijakov), mu namenijo povprečno 2 uri in 45 minut na teden. Rezultati raziskave so med drugim pokazali, da 41,7 % (108) dijakov branju knjig na teden ne nameni svojega prostega časa. V letu 2015 opravljena raziskava Mediji in srednješolci v Sloveniji (Rek in Milanovski Brumat, 2016) je pri vzorcu 818 anketiranih dijakov pokazala, da od preučevanih medijev najmanj uporabljajo (berejo) tiskane medije, največ časa pa namenijo

uporabi družbenih omrežij in mobilnih telefonov. Iz raziskave je razvidno, da 62 % dijakov bere do 15 minut na dan, 30 % jih sploh ne bere; na družbenih omrežjih je 94 % dijakov prisotnih vsaj 15 minut dnevno, skoraj polovica dijakov na družbenih omrežjih preživi dve uri ali več na dan. Če primerjamo rezultate naše raziskave in raziskave Mediji in srednješolci v Sloveniji (Rek in Milanovski Brumat, 2016), med seboj bistveno ne odstopajo. Rezultati obeh raziskav prikazujejo povečano uporabo družbenih medijev med dijaki, ki branju tiskanih medijev (knjig) namenjajo zelo malo ali nič časa.

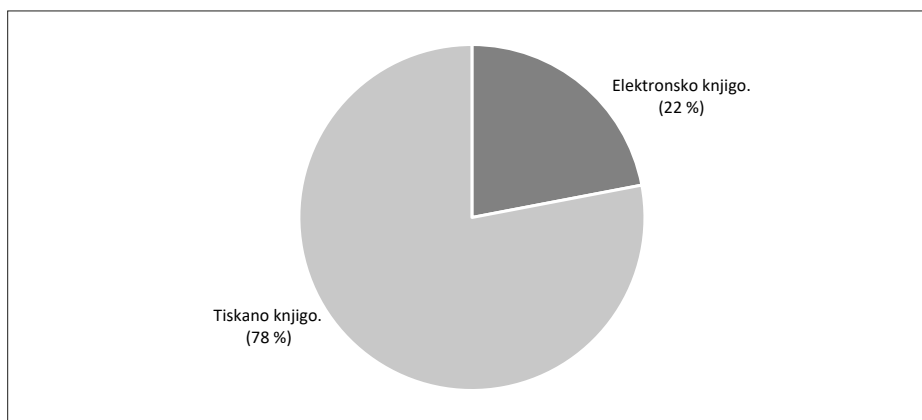
Nadaljevali smo z vprašanjem o navadah glede branja knjig. Kot prikazuje Slika 2, so imeli dijaki na voljo šest različnih opredelitev.

Slika 2: Kako dijaki berejo knjige

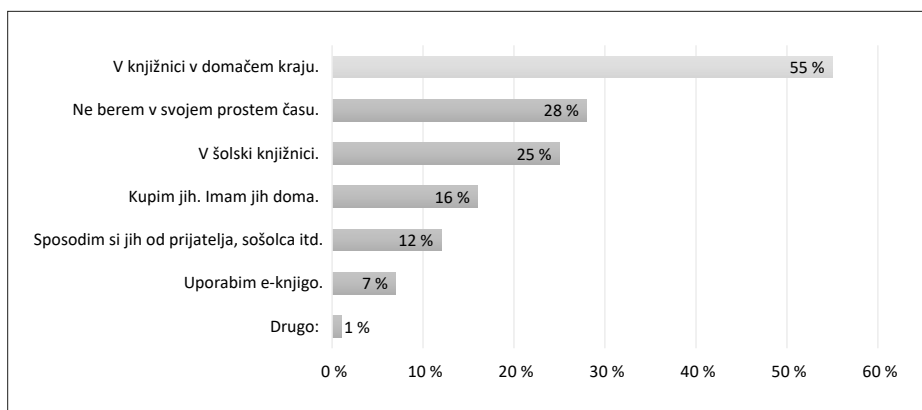
Trditev »Berem redno, skoraj vsak dan. Vedno berem kakšno knjigo.« sta obkrožila 2 % dijakov. 10 % dijakov pogosto (skoraj vsak teden) bere knjige, običajno več med vikendom, ko imajo več časa. Dijakov, ki občasno (nekajkrat na leto) preberejo kakšno knjigo, če jih vsebina pritegne, je 24 %. Največ dijakov med šolskim letom bere samo tisto, kar jim predpišejo profesorji, med počitnicami pa preberejo še kakšno knjigo po lastnem izboru – teh je 27 %. Da berejo samo tisto, kar jim predpišejo profesorji, sicer pa ne berejo knjig, je obkrožilo 23 % dijakov. 13 % dijakov pa sploh ne bere knjig – za šolske obveznosti si pomagajo z internetom, nasveti prijateljev in raznimi zapiski.

Dijake smo povprašali tudi, za katero obliko branja bi se odločili, če bi za isti naslov imeli na izbiro tiskano knjigo in elektronsko knjigo. Rezultati so pokazali, da bi velika večina dijakov raje brala tiskano knjigo – teh je 78 % (201). Elektronsko knjigo bi izbralo 22 % (58) dijakov (Slika 3).

Slika 3: Za katero obliko branja bi se dijaki odločili, tiskano ali elektronsko knjigo

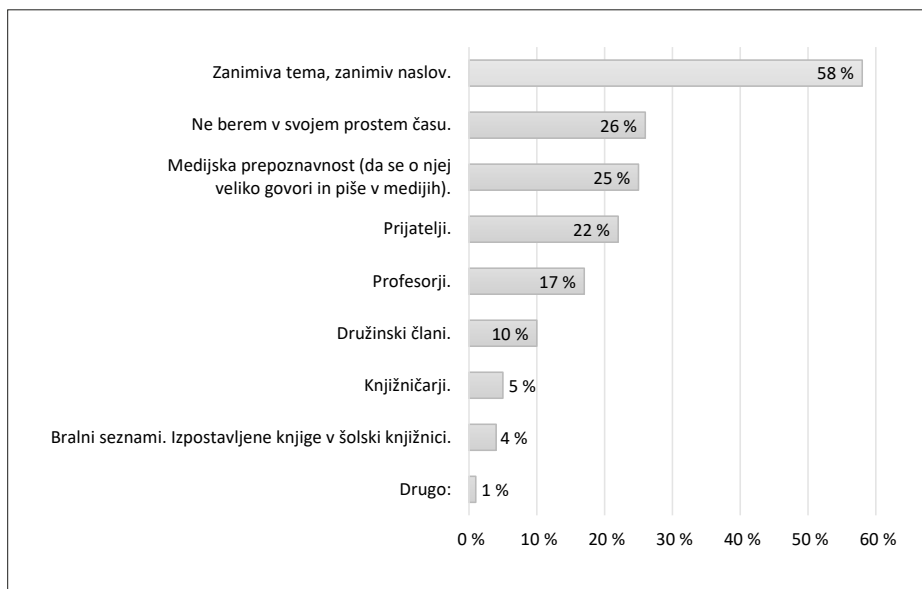
Slika 4 prikazuje odgovore dijakov na vprašanje, kje dobijo knjige za prostočasno branje. Izbirali so med več različnimi odgovori. Največ dijakov (55 %) si knjige izposodi v knjižnici v domačem kraju, 23 % pa v šolski knjižnici. 16 % dijakov bere knjige, ki jih imajo doma ali jih kupijo, 12 % pa knjige dobi pri prijateljih ali sošolcih. 7 % dijakov za branje poišče elektronske knjige. Odgovor »Drugo« je bil enkrat uporabljen za Osrednjo knjižnico Celje, drugač za sorodstvo. Dijaki so imeli pri tem vprašanju možnost obkrožiti tudi odgovor »Ne berem v prostem času.«; takšnih odgovorov je bilo 28 %.

Slika 4: Kje dijaki dobijo knjige za prostočasno branje

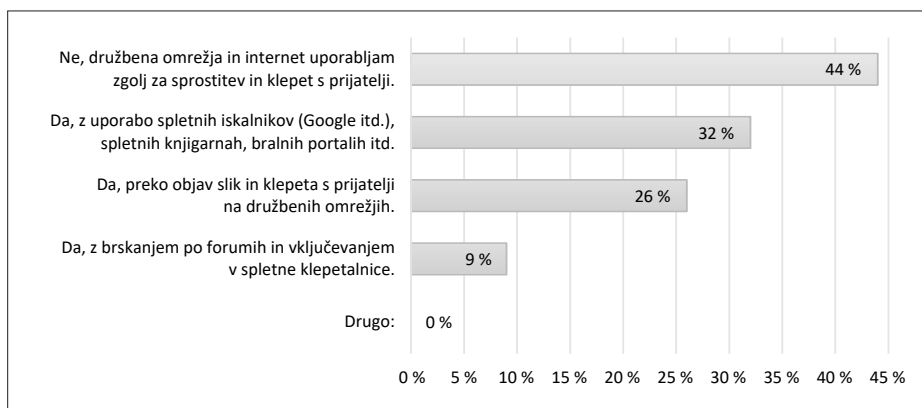
Med drugim smo želeli ugotoviti, kdo ali kaj dijake prepriča, da v svojem prostem času berejo knjige. Tudi tu so dijaki lahko izbrali več odgovorov. Kot prikazuje Slika 5, dijake k branju najbolj pritegneta zanimiva tema ali zanimiv naslov

– tako je odgovorila več kot polovica dijakov oziroma 58 %. Medijska prepoznavnost knjige prepriča 25 % dijakov, sledijo prijatelji (22 %), profesorji (17 %) in družinski člani (10 %). Po mnenju dijakov imajo najmanjši vpliv na njihovo prostočasno branje knjižničarji (5 %) ter bralni sezname in izpostavljene knjige v šolski knjižnici (4 %). V kategorijo »Drugo« se uvrstijo filmi, posneti po knjigah, in vpliv sorodstva. Odgovor »Ne berem v prostem času.« je izbralo 26 % anketiranih.

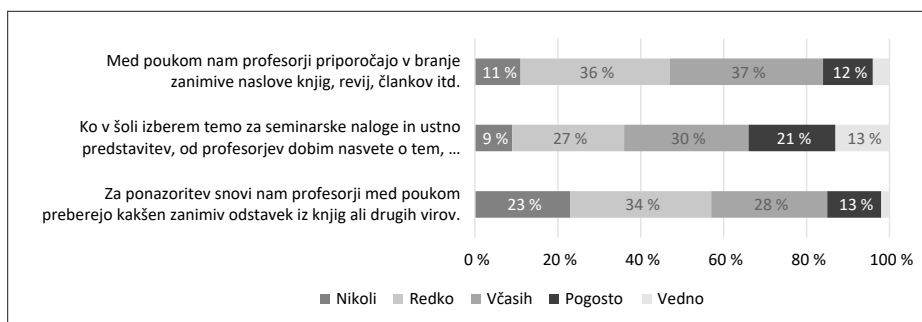
Slika 5: Kdo ali kaj prepriča dijake za branje knjig

Ker dijaki veliko časa preživijo na internetu in družbenih omrežjih, nas je zanimalo, ali internet in družbena omrežja kdaj uporabijo tudi za iskanje knjig. Kot prikazuje Slika 6, skoraj polovica dijakov (44 %) družbena omrežja in internet uporablja zgolj za sprostitev in klepet s prijatelji, vendar si tretjina (32 %) dijakov s pomočjo spletnih iskalnikov, spletnih knjigarn in bralnih portalov poišče tudi knjige. 26 % dijakov naslove najde preko objav slik in klepeta s prijatelji na družbenih omrežjih. Najmanj dijakov, 9 %, uporablja forume in spletne klepetalnice. En dijak je izbral odgovor »Drugo« in pripisal, da naslove knjig najde preko posnetih filmov.

Slika 6: *Uporaba družbenih omrežij in interneta pri iskanju knjig*

Dijake smo tudi neposredno vprašali, ali jih šola spodbuja k branju. 58 % dijakov meni, da jih šola spodbuja k branju, 42 % (108) pa je takšnih, ki niso tega mnenja. V nadaljevanju smo navedli tri različne situacije, ki lahko presežejo okvir učenja po predpisanih učbenikih (Slika 7). Dijake smo prosili, naj označijo, kako pogosto se med poukom srečujejo z njimi.

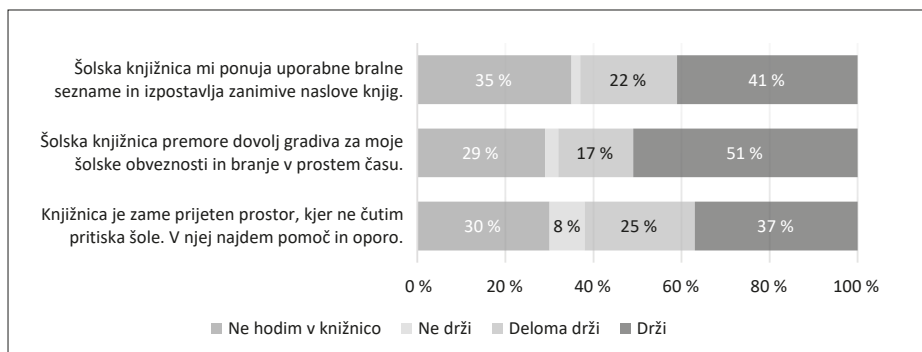

Slika 7: *Kako pogosto profesorji med poukom spodbujajo dijake k branju*

Najprej nas je zanimalo, ali profesorji spodbujajo dijake med poukom tako, da jim na primer ob obveznem učbeniku v branje priporočajo še druge zanimive naslove knjig, revij ali člankov. 84 % dijakov meni, da profesorji nikoli, redko in včasih v času pouka priporočajo v branje ostalo zanimivo literaturo. Po mnenju 16 % dijakov profesorji to storijo pogosto in vedno. Vprašali smo jih tudi, ali jim profesorji svetujejo, kje najti vire za različne šolske obveznosti. Po mnenju 66 % dijakov profesorji tega ne storijo nikoli oziroma redko ali včasih. 34 % dijakov je mnenja, da uporabne nasvete za pisanje seminarskih nalog podelijo pogosto

in vedno. Prav tako nas je zanimalo, ali profesorji šolsko snov pri pouku kdaj obogatijo z branjem zanimivih odlomkov iz različnih virov. 85 % dijakov meni, da profesorji nikoli, redko in včasih za ponazoritev snovi preberejo zanimive odlomke iz knjig ali drugih virov. 15 % jih je mnenja, da profesorji to storijo pogosto in vedno. Vpliv učiteljev na motiviranost za branje in oporo pri pouku nazorno prikažejo tudi rezultati raziskav PISA v letu 2018 (PISA 2018, 2019) in OBJEM (Mršnik, 2020); primerjava rezultatov z našo raziskavo je podrobneje predstavljena v naslednjem poglavju.

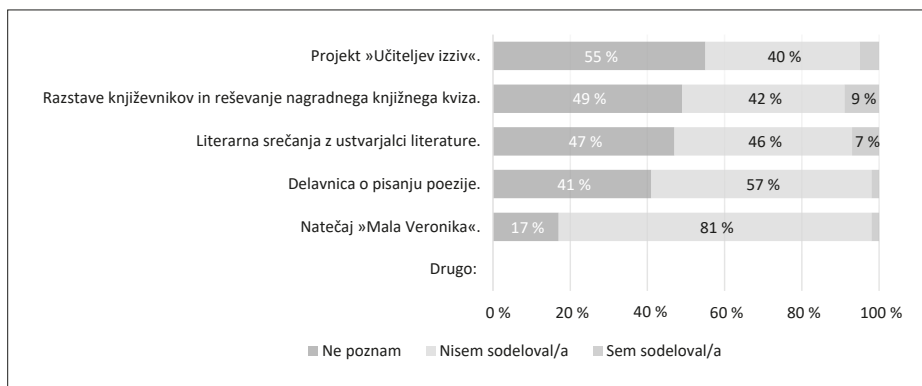
Zanimalo nas je tudi mnenje dijakov o šolski knjižnici. Želeli smo izvedeti, ali opazijo uporabnost razstavljenih knjig in pripravljenih bralnih seznamov ter ali jim ponudba gradiva ustreza. Ker naj bi knjižnica dijakom ponudila oporo in neke vrste umik od šole, nas je zanimalo, ali jim prostor to ponuja. Kot prikazuje Slika 8, se s trditvijo »Šolska knjižnica mi ponuja uporabne bralne sezname in izpostavlja zanimive naslove knjig.« strinja 41 % dijakov, 22 % dijakov se s tem delno strinja, 2 % pa jih meni, da to ne drži. 51 % dijakov je mnenja, da šolska knjižnica premore dovolj gradiva za njihove šolske obveznosti in branje v prostem času. S tem se delno strinja 17 % dijakov, 3 % dijakov pa menijo, da to ne drži. S trditvijo »Knjižnica je zame prijeten prostor, kjer ne čutim pritiska šole. V njej najdem pomoč in oporo.« se strinja 31 % dijakov, 25 % se jih s to trditvijo delno strinja, 8 % dijakov pa se s tem ne strinja. Iz rezultatov je razvidno, da približno ena tretjina dijakov ne hodi v knjižnico.

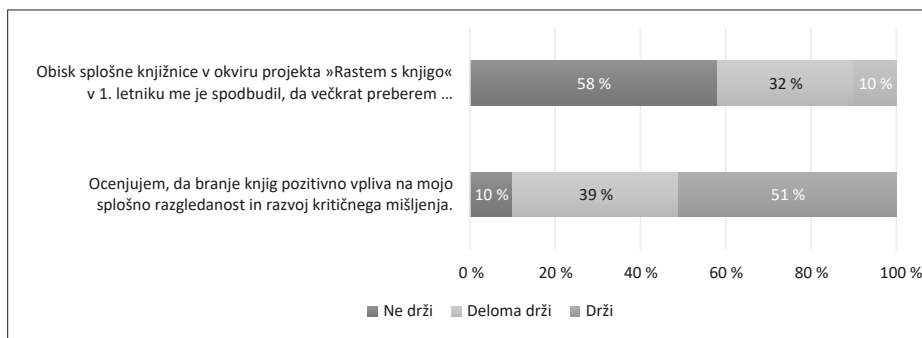
Slika 8: Mnenje dijakov o knjižnici

Želeli smo izvedeti, kako dobro so dijaki seznanjeni z dejavnostmi šolske knjižnice in ali so v preteklem šolskem letu pri kateri od naštetih dejavnosti tudi sodelovali. Našteli smo pet dejavnosti: *projekt »Učitelj izziv«*, *razstave književnikov in reševanje nagradnega knjižnega kviza*, *literarna srečanja z ustvarjalci*, *delavnica pisanja poezije*, *natečaj »Mala Veronika«* in *drugo*. S Slike 9 lahko razberemo, da pri dejavnostih šolske knjižnice približno polovica dijakov ni sodelovala, prav

tako približno polovica dijakov ni seznanjena z dejavnostmi šolske knjižnice. Izjema je natečaj »Mala Veronika«, s katerim je seznanjenih 83 % dijakov. Največ dijakov je sodelovalo pri razstavi in reševanju nagradnega knjižnega kviza – 9 % –, najmanj pa pri delavnici pisanja poezije (2 %) in natečaju »Mala Veronika« (2 %).

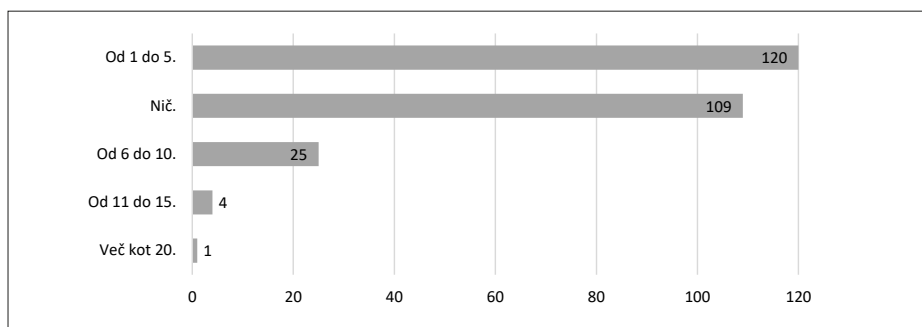
Slika 9: Poznavanje dejavnosti šolske knjižnice med dijaki in njihovo sodelovanje

Slika 10: Ocena dijakov o učinku projekta »Rastem s knjigo« in o pozitivnem vplivu branja

V zadnjem delu raziskave nas je zanimal učinek projekta »Rastem s knjigo«. Njegov cilj je spodbujanje mladih k obisku knjižnic in branju knjig v prostem času. Rezultati so pokazali, da 58 % dijakov projekt ni spodbudil k branju, 32 % dijakov pa je spodbudil delno (Slika 10). 10 % dijakov meni, da je projekt vplival na to, da sedaj pogosteje berejo knjige. Poleg tega smo želeli preveriti, kaj dijaki menijo o vplivu branja, zato smo jih prosili, naj ocenijo trditev, da branje pozitivno vpliva na splošno razgledanost in razvoj kritičnega mišljenja. 51 % dijakov se strinja, da ima branje knjig pozitiven pomen, s tem se delno strinja 39 % dijakov, 10 % dijakov pa ni takšnega mnenja.

Pri zadnjem vprašanju nas je zanimalo, koliko knjig so dijaki prebrali med poletnimi počitnicami. V tem obdobju ni šolskih obveznosti in so imeli dovolj prostega časa za različne aktivnosti, med drugim tudi za branje knjig. S Slike 11 je razvidno, da je 46 % (120) dijakov odgovorilo, da so med poletnimi počitnicami prebrali od 1 do 5 knjig. Teh je po odstotkih tudi največ. Od 6 do 10 knjig je prebralo 9,5 % (25) dijakov, od 11 do 15 knjig sta prebrala 2 % dijakov, več kot 20 knjig pa je prebral en dijak. Med poletnimi počitnicami ni prebralo nobene knjige 42 % (109) dijakov.

Slika 11: Koliko knjig so dijaki prebrali med poletnimi počitnicami (2 = 259)

7 Razprava z zaključki

Raziskava je pokazala, da skoraj polovica anketiranih dijakov (46 %) največ svojega prostega časa nameni internetu in družbenim omrežjem; zanje porabijo približno 17 ur na teden. Branje knjig 32 % dijakov umešča na peto, 38 % pa na zadnje, šesto mesto med prostočasnimi dejavnostmi (po porabi časa). Zelo malo je tistih dijakov, ki branje med prostočasnimi dejavnostmi umeščajo na prva tri mesta. Teh je le 12 %. Grilc (2017) v svoji raziskavi na podoben način dijake sprašuje o razvrščanju prostočasnih dejavnosti. V primerjavi z rezultati naše raziskave so dijaki branje iz lastnega interesa med osmimi dejavnostmi postavili na peto mesto. Med drugim avtor (Grilc, 2017) navaja povprečni čas, ki ga dijaki namenijo branju knjig, to je 2 uri in 15 minut na teden, kar je v primerjavi z dijaki naše šole bistveno več; ti branje namenjujejo le 1 uro in 3 minute na teden. Če primerjamo čas, ki ga dijaki namenijo branju knjig, in čas, ki ga namenijo internetu, ugotovimo, da slednjemu posvečajo skoraj 17-krat več časa. Ne smemo pa spregledati dejstva, da je internet vir ogromne količine informacij, ki so dostopne z nekaj kliki. Dijaki ga uporabljajo za kratkočasenje in za šolske obveznosti ter tako prihranijo čas, ki bi ga porabili za obisk knjižnice. Sklepamo lahko, da je uporaba interneta glavni razlog za padec števila aktivnih uporabnikov (dijakov)

v šolski knjižnici. V našem anketnem vprašalniku dijakov nismo povprašali po tem, za kakšne namene uporabljajo internet, smo pa jih povprašali, ali internet in družbena omrežja kdaj uporabijo tudi za iskanje knjig. Izkazalo se je, da 32 % dijakov najde knjige s pomočjo spletnih iskalnikov, spletnih knjigarn in bralnih portalov. A še vedno med dijaki prevladuje uporaba interneta in družbenih omrežij zgolj za sprostitev in klepet s prijatelji.

Iz naše raziskave bi izpostavili podatek, da 41,7 % dijakov branju knjig ne namenja svojega prostega časa. Od teh jih 33,6 % ocenjuje, da branje knjig pozitivno vpliva na njihovo splošno razgledanost in razvoj kritičnega mišljenja. Sklepamo lahko, da je po mnenju dijakov branje spletnih vsebin dovolj za razvoj kritičnega mišljenja in za to ne potrebujejo knjig. Grilc (2017) dijake na podoben način sprašuje o pomembnosti branja knjig za njihov osebni in profesionalni razvoj. V njegovi raziskavi 40 % dijakov ocenjuje, da je branje knjig zelo pomembno za njihov osebni in profesionalni razvoj, čeprav Grilc (2017) ugotavlja, da 60 % dijakov branju knjig čas posveča le nekajkrat na mesec. Podatki naše raziskave so pokazali, da velik odstotek (36 %) dijakov bere le za potrebe šolskih obveznosti in ne bere knjig v prostem času oziroma si za šolske obveznosti pomaga z internetom, zapiski in nasveti prijateljev. 27 % dijakov pa med počitnicami še prebere kakšno knjigo po lastnem izboru, med šolskim letom pa berejo samo tisto, kar jim predpišejo profesorji. Zato prvo hipotezo, ki se glasi: *»Večina dijakov bere zgolj za potrebe šolskih obveznosti, pristočasnemu branju knjig pa namenijo malo ali nič časa,«* potrdimo. V tem delu prispevka bi izpostavili rezultate bralnih navad odraslih iz raziskave Knjiga in bralci VI (2019), ki prikazuje, da se je v Sloveniji za nebralce opredelilo 43 % sodelujočih v raziskavi. Najvišji delež nebralcev je zaznati v starostnih skupinah 45–54 let in 55–64 let, teh je 42 %. Naj poudarimo, da zgled beročih odraslih pomembno vpliva na razvoj bralnih navad že v otroštvu (Haramija, 2019; Haramija in Vilar, 2017; Kovač, 2019; Marjanovič Umek, 2018; Marjanovič Umek in Fekonja, 2019). To je razvidno tudi iz rezultatov raziskave Knjiga in bralci VI (2019), kjer bralci kot najpomembnejši dejavnik, ki je vplival na to, da so danes bralci, navajajo ravno družino (starši, sorodniki, domače okolje). Drugi dejavnik, ki so ga bralci izpostavili, pa je šolsko okolje. Kot ugotavljajo različni avtorji (Grilc, 2017; Saksida, 2019; Vilar in Zabukovec, 2017), na sistematično razvijanje bralne kulture otrok vpliva tudi šolsko okolje. V naši raziskavi nas je zato zanimalo, kako dijaki vidijo šolo kot spodbujevalno okolje pri razvoju bralne kulture. Podatki kažejo, da več kot polovica (58 %) dijakov meni, da jih šola spodbuja k branju. Pri tem bi poudarili, da so pri naslednjem anketnem vprašanju, ki dijake sprašuje, kako pogosto jih profesorji med poukom spodbujajo k branju, navajali nasprotno (bolj negativne) odgovore. Večina jih meni, da profesorji nikoli, redko ali včasih v času pouka priporočajo v branje zanimivo literaturo, priporočijo primerne vire za pisanje seminarskih nalog ali za ponazoritev snovi preberejo zanimive

odlomke iz knjig ali drugih virov. Zato drugo hipotezo: »Dijaki ocenjujejo, da jih šolsko okolje ne spodbuja k branju,« lahko potrdimo le delno. Pogledajmo še, kaj so pokazali rezultati PISA v letu 2018 (PISA 2018; 2019, str. 89–91), kjer so slovenski 15-letniki ocenjevali navdušenje učiteljev in njihovo oporo pri poučevanju slovenščine. 15-letniki v primerjavi z vrstniki iz drugih držav pri svojih učiteljih slovenščine (materinščine) v povprečju zaznajo manj navdušenja in opore pri poučevanju maternega jezika; rezultati so bili pod povprečjem OECD. Bolj spodbudne rezultate vpliva učiteljev na motiviranost za branje in dejavnosti pouka, ki spodbujajo dvig ravni bralne pismenosti, je pokazala na nacionalnem nivoju narejena raziskava OBJEM (Mršnik, 2020). V raziskavi so za mnenje spraševali tako dijake kot tudi učitelje. Med njimi se je pokazalo odstopanje. Dijaki so v povprečju nižje ocenili vpliv učitelja na motiviranost in oporo pri pouku, kot so se učitelji ocenjevali sami. A kljub temu rezultati prikazujejo višje povprečje, kot ga je pokazala naša raziskava za dijake. V našo raziskavo nismo zajeli učiteljev, zato menimo, da bi bilo smiselno podobno raziskavo izvesti tudi med njimi, saj imajo učitelji poleg šolske knjižnice in šolskega knjižničarja osrednjo vlogo v vzgojno-izobraževalnem sistemu.

Za preverjanje zadnje hipoteze, da »večina dijakov ne pozna interesnih dejavnosti, ki jih organizira šolska knjižnica«, smo dijake povprašali o dejavnostih šolske knjižnice. Analiza raziskave je pokazala precej negativne odgovore. Skoraj polovica dijakov interesnih dejavnosti šolske knjižnice ne pozna. Zato smo zadnjo hipotezo potrdili. Zanimalo nas je tudi, ali so dijaki v preteklem šolskem letu pri kateri od naštetih dejavnosti sodelovali. Kaže, da se skoraj polovica dijakov dejavnosti ni udeležila. Po drugi strani opazimo, da se 68 % dijakov strinja in delno strinja, da šolska knjižnica premore dovolj knjig za njihove šolske obveznosti in branje v prostem času. V njej si knjige za prostočasno branje izposoja 25 % dijakov, 55 % dijakov pa knjige dobi v domačem kraju (v splošni knjižnici). Če rezultate naše raziskave primerjamo z rezultati raziskave OBJEM (Mršnik, 2020), ni zaznati velikih odstopanj. Tudi rezultati raziskave OBJEM so pokazali, da dijaki več zahajajo v splošno knjižnico kot v šolsko knjižnico.

Na podlagi rezultatov raziskave bralnih navad dijakov naše šole in po pregledu raziskav, ostale strokovne tuje in domače literature, navedene v tem prispevku, podajamo nekaj bistvenih predlogov za izboljšavo bralnih navad, tako v šolskem okolju kot tudi širšem, družbenem okolju. Če se najprej navežemo na šolsko knjižnico Srednje zdravstvene in kozmetične šole Celje, je prvi korak, ki bi ga kazalo izvesti, da dijake bolje vključimo v aktivnosti šolske knjižnice, slednjo pa bolje povežemo s poukom in profesorji različnih predmetov. Za primer izpostavimo projekt »Učiteljev izziv«, kjer za pet prebranih knjig pri slovenščini dijak dobi petico, kar je po našem mnenju dobra motivacija za branje. V šolskem letu 2018/2019 je v projektu od 1.049 vpisanih na šoli sodelovalo

le 52 dijakov. Tudi podatek, da 55 % anketiranih dijakov projekta ne pozna, nam jasno pove, da ga šola premalo izpostavlja, tako pri pouku slovenskega jezika kot tudi v šolski knjižnici. Menimo, da je treba izboljšati medsebojno sodelovanje profesorjev slovenskega jezika in šolskega knjižničarja. Branje naj ne bi bilo omejeno samo na pouk slovenskega jezika, ampak tudi na ostale splošnoizobraževalne in strokovne predmete. Profesorji lahko za ponazoritev snovi med poukom dijakom preberejo zanimiv odstavek iz knjige ali drugih virov, dijakom v branje predlagajo zanimive naslove knjig, revij in člankov ter jih nagradijo z dodatno oceno. Če bi branje bolje vključevali v pouk, bi s tem redno bogatili šolske ure; predvidevamo, da bi pomen branja dijaki tako lažje in hitreje osmislili. Slednje lahko profesorji poskusijo tudi z glasnim branjem knjig v razredu in tako dosežejo, da morda kakšen dijak do naslednje šolske ure prebere že celo knjigo. Do te ugotovitve je prišel Lah (2017, str. 24), ki je skozi leta poučevanja književnosti na srednji šoli dijakom bral knjige na glas. V dokumentu Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti (2019, str. 8) je poudarjeno, da mora biti bralno gradivo za učenje in prostočasno branje raznoliko glede na obliko (tiskano, elektronsko in interaktivno gradivo), vsebino in jezik. Tako se upošteva pravica do izbire, razumevanja in vrednotenja besedila. Višjo stopnjo branja knjig lahko dosežemo tudi z medpredmetnim povezovanjem splošnoizobraževalnih in strokovnih predmetov ter šolske knjižnice. Med drugim je dokazano, da učenci dosegajo boljše rezultate v šoli tudi z aktivnim sodelovanjem v šolskih interesnih (prostočasnih) dejavnostih oziroma v t. i. strukturiranih prostočasnih dejavnostih. Številne raziskave (Kirbiš, 2011) so pokazale, da so strukturirane prostočasne dejavnosti pozitiven dejavnik za mladostnikov psihosocialni razvoj. Udeleženci v takšnih dejavnostih manj pogosto izostajajo od pouka, dosegajo višjo povprečno oceno, njihovo tveganje za nedokončanje šole je manjše. Zato predlagamo, da se v šolski knjižnici začnejo postopoma uvajati še različne dejavnosti, namenjene dijakom, npr.: knjižničarski krožek, šolska bralna značka, bralni krožki ipd. Dijake lahko motiviramo tudi tako, da s svojo aktivnostjo prispevajo k bolj privlačnemu videzu knjižnice, sodelujejo pri pripravi razstav ipd.

Glede na to, da so današnji dijaki aktivni uporabniki interneta in družbenih omrežij (Jeriček Klanšek idr., 2019; Pečjak, 2019; Rek in Milanovski Brumat, 2016), je smiselno razmisliti o vključevanju šolske knjižnice v virtualni svet. To pomeni, da izdelamo profil knjižnice na Facebooku, Instagramu, Snapchatu in TikToku ter da z rednimi objavami vzdržujemo zanimanje za dogajanje v njej. Če želimo, da je šolska knjižnica intenzivno vključena v proces poučevanja, je smiselno, da spletno učilnico, ki jo dijaki in profesorji uporabljajo za šolske obveznosti, izkoristimo tudi za aktualne objave šolske knjižnice. Preko forumov lahko dijake nagovorimo, da posredujejo želje po novem gradivu, in jim tudi na ta način pokažemo, da je njihovo mnenje pomembno.

Branje z zaslonov postaja v dobi digitalizacije vse bolj ključnega pomena. Kljub negativnim posledicam na razvoj možganov otrok in mladostnikov (Spitzer, 2016) se temu ne bomo uspeli izogniti. Prilagoditi se bo moral tudi pouk. Do neke mere bo treba spremeniti metode poučevanja in posodobiti način podajanja informacij v šolskih knjižnicah. Kot predlaga Rugelj (2014, 2019), lahko to storimo z vpeljavo elektronskih šolskih gradiv, ki imajo ključno vlogo v nadaljnjem navajanju učencev in dijakov na redno branje. Šolski načrt dela bi moral vključevati premišljeno kombinacijo klasičnih in sodobnih knjižnih vsebin. Vpeljava e-vsebin in e-učbenikov v Sloveniji že poteka preko projekta e-Šolska torba (SIO, B. l.; Kaj nam prinaša e-Šolska torba II, 2016), ki temelji na vzpostavitvi e-učnega okolja, razvoju ustreznih e-vsebin in izobraževanju e-kompetentnega učitelja. Namen projekta je vzpostavitev ustrezne infrastrukture in razvoj sodobnih e-učbenikov različnih predmetov v slovenskem jeziku. O pomenu vpeljave elektronskih šolskih gradiv pišeta tudi Pečjak (2015) ter Poznič in Pečjak (2017, 2019). Predvsem izpostavita dejstvo, da so digitalne učne vsebine, ki so učencem blizu, pomemben element kurikula in jih je smiselno izkoristiti za doseg vzgojno-izobraževalnih ciljev (Pečjak, 2019, str. 60). Poleg omenjenega Deklaracija iz Stavangerja o prihodnosti branja (2018) izpostavlja, da bi morali učence v šolah naučiti različnih tehnik, s pomočjo katerih bodo lahko poglobljeno brali tudi z zaslonov. Morda ravno to igra odločilno vlogo pri prihodnjem vzgajanju bralcev. Med drugim je priporočilo deklaracije, da se v šolah in šolskih knjižnicah še naprej spodbuja uporabo tiskanih knjig in da je to vključeno tudi v učni načrt. Kljub predlogu menimo, da bi morali dijake naše šole v prvi vrsti bolje seznaniti z uporabo elektronskih bralnikov in branje knjig promovirati tudi na ta način. Analiza rezultatov je sicer pokazala, da bi večina dijakov za isti naslov knjige raje izbrala tiskano knjigo kot elektronsko. Menimo pa, da dijaki z e-knjigami nimajo veliko izkušenj. Biblos¹⁴ je na primer zanje dosegljiv le, če se vpišejo v splošno knjižnico. Raziskava Knjiga in bralci VI (2019) je pokazala, da je največ bralcev e-knjig ravno v mlajši populaciji (18–24 let), teh je 36 %, in najpogosteje berejo v angleščini. Kot že omenjeno, se morajo šolske knjižnice prilagajati tudi tehnološkim in digitalnim spremembam in razvijati veščine, ki prispevajo k učenju v digitalnem okolju in na internetu (Vilar in Zabukovec, 2017, 2020). Menimo, da bi lahko na takšen način ne samo šolske, ampak tudi ostale knjižnice hitro pritegnile nove mlajše generacije, ki si želijo drugačnega, novega načina učenja in branja ter dela z digitalnimi viri (Bajec, 2016 cv. Pečjak, 2019, str. 59). Kovač (2020, str. 47, 63) meni, da je kombinacija »zaslonskega« in »knjižnega« načina mišljenja oziroma kombinacija globokega branja in branja s preletavanjem bistvena za življenje in preživetje v digitalni dobi. Zato menimo, da ni dovolj, če šolske knjižnice učence in dijake k branju spodbujajo samo na klasičen način,

¹⁴ Spletna stran Biblos: <https://www.biblos.si/>.

ampak je nujno, da sledijo novim načinom branja, ki ga prinašajo digitalno pismene generacije. Učinek bi morda bil večji, če bi pri tem sodelovala vsa šola.

Rugelj (2019, str. 181) za dvig bralne kulture med otroci in dijaki predlaga, da starši ob začetku šolskega leta spodbujajo skupno kreiranje lastne osebne knjižnice, sestavljene iz njim ljubih knjig. To je ena od najzanesljivejših spodbud za poznejše branje in nakupovanje knjig; vsekakor imajo pri ustvarjanju lastne knjižnice najpomembnejšo vlogo ravno starši (Rugelj, 2019, str. 181). Saksida (2020; Radio bla bla, 2020) za izboljšanje bralne kulture predlaga dve ključni rešitvi: sprememba sistema slovenske mature in različne kampanje promocije branja za odrasle. Obstoječi sistem splošne mature iz slovenščine spodbuja reprodukcijo naučenega in obnavljanje vsebin književnih besedil, ki jih dijaki lahko snamejo s spleta. Saksida (2020; Radio bla bla, 2020) meni, da takšen sistem mature ne more biti bralnomotivacijski, saj dijakov ne spodbuja k razvoju kritičnega mišljenja in jih odvrča od branja slovenskih leposlovnih del, zato predlaga spremembo sistema mature, ki bi meril višje taksonomske ravni znanja, kot sta ustvarjalnost in kritičnost. Poleg tega Saksida (2020; Radio bla bla, 2020) izpostavi tudi slabo bralno pismenost med odraslimi. Mednarodna raziskava spretnosti odraslih PIAAC (Javrh, 2018) je pokazala, da je kar petina sodelujočih v raziskavi, starih med 16. in 65. letom, v Sloveniji dosegla najnižje ravni besedilnih spretnosti, kar pomeni, da so odrasli zmožni brati le kratka in preprosta besedila. Tako se je Slovenija med vsemi 33 evropskimi državami, ki so sodelovale pri raziskavi, glede na izide znašla skoraj na dnu in precej pod povprečjem držav OECD. Zato se Saksida (2020) sprašuje, »kako naj odrasli bralci z zelo šibko bralno zmožnostjo (nerazumevanjem preprostih besedil in negativnim odnosom do branja) navdušujejo mlade za branje«. Kot predlog za izboljšavo stanja tako Saksida (Radio bla bla, 2020) kot Rugelj (2019) podata različne promocijske kampanje in projekte za dvig bralne kulture in kulture nakupovanja knjig.

Bralno kulturo dijakov lahko izboljšamo tudi s sodelovanjem z najbližjo splošno knjižnico. V našem okolju je to Osrednja knjižnica Celje. Dijakom prvih letnikov vsako leto predstavimo knjižnico v okviru nacionalnega projekta »Rastem s knjigo«. Projekt je dobro zasnovan in ustvarja pogoje za branje med mladimi, vendar je 58 % naših dijakov v anketi menilo, da jih projekt ni dodatno motiviral k prostočasnemu branju knjig. Zato predlagamo, da za začetek dijakom omogočimo skupno izkaznico za šolsko in splošno knjižnico. Tako lahko okrepimo medsebojno sodelovanje, dijake (in tudi strokovne delavce na šoli) pa ozaveštimo, da knjižnice opravljajo pomembno vlogo pri razvoju bralne kulture in bralne pismenosti. Kot navajajo Vilar, Vodeb in Bon (2017), so splošne knjižnice nosilke bralne kulture, vendar svoje naloge ne bodo mogle opraviti same, brez sodelovanja izobraževalnega sistema in celotne družbe.

Zahvala

Na tem mestu bi se želela zahvaliti Tatjani Klarer Kramer iz Osrednje knjižnice Celje za vse napotke in usmeritve pri nastajanju prispevka. Zahvaljujem se tudi šolski knjižnici Srednje zdravstvene in kozmetične šole Celje ter profesorjem na šoli. Hvala tudi recenzentu prispevka za koristne napotke in smiselne pripombe.

Navedeni viri

Bencsik, A., Horvath-Csikos, G. in Juhasz, T. (2016). Y and Z generation at workplaces. *Journal of Competitiveness*, 8(3), 90–106. <https://doi.org/10.7441/joc.2016.03.06>

Carr, N. (2011). *Plitvine: kako internet spreminja naš način razmišljanja, branja in pomnjenja*. Cankarjeva založba.

Deklaraciji iz Stavangerja o prihodnosti branja. (2018). Evolution of Reading in Age of Digitisation. https://ereadcost.eu/wp-content/uploads/2019/02/Deklaracija_iz_Stavangerja_o-prihodnosti_branja_SI.pdf

Emese, C. Z. (2016). The Z generation. *Acta Technologica Dubnicae*, 6(2), 63–76. <https://doi.org/10.1515/atd-2016-0012>

Evans, M. D. R., Kelley, J., Sikora, J. in Treiman, D. J. (2010). Family scholarly culture and educational success: books and schooling in 27 nations. *Research in Social Stratification and Mobility*, 28(2), 171–197. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2010.01.002>

Evans, M. D. R., Kelley, J. in Sikora, J. (2019). Scholarly culture: how books in adolescence enhance adult literacy, numeracy and technology skills in 31 societies. *Social Science Research*, 77, 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2018.10.003>

Ferk, K. (2018). *Primerjalna analiza klasičnega in digitalnega branja: digitalna (d)evolucija*. [Magistrsko delo]. <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=114599&lang=slv>

Furedi, F. (2017). *Moč branja: od Sokrata do Twitterja*. UMco.

Grlic, U. (2017). Razpoka v slovenski bralni kulturi: branje mladih kot največji izziv za vzpostavitev »dežele bralcev«. V T. Bešter in D. Vovk (ur.), *Povezovanje, sodelovanje, skupnosti: ustvarimo državo bralcev: zbornik referatov* (str. 48–63). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Haramija, D. (2019). Spodbujanje družinskega branja v otrokovem predšolskem obdobju: predšolska bralna značka. *Slavia Centralis*, 12(2), 33–45. <http://www.ff.um.si/dotAsset/79450.pdf>

Haramija, D. in Vilar, P. (2017). Bralna kultura kot pomemben dejavnik razvoja bralne pismenosti. *Otrok in knjiga*, 44(98), 5–16.

IFLA/UNESCO Manifest o šolskih knjižnicah. (2006). IFLA, Sekcija za šolske knjižnice. <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/school-library-manifesto-sl.pdf>

- Intelektla. (19. 8. 2019). Beremo več, a slabše! [Radijska oddaja]. *MMC RTV SLO*. <https://4d.rtvlo.si/arhiv/intelektla/174632964>
- Jabr, F. (2013). Why the brain prefers paper. *Scientific American*, 309(5), 48–53. https://www.twosides.info/wp-content/uploads/2018/05/Why_The_Brain_Prefers_Paper_.pdf
- Javrh, P. (2018). Spretnosti odraslih – pomembna tema razvoja Slovenije. V P. Javrh (ur.), *Spretnosti odraslih* (str. 13–22). Andragoški center Slovenije. https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2019/01/Monografija_spretnosti_odraslih_2018.pdf
- Jeriček Klanšček, H., Roškar, M., Drev, A., Pucelj, V. Koprivnikar, H., Zupanič, T. in Korošec, A. (2019). *Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki v Sloveniji: izsledki mednarodne raziskave HBSC, 2018*. Nacionalni inštitut za javno zdravje. https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/hbsc_2019_e_verzija_obl.pdf
- Kaj nam prinaša e-Šolska torba II: primeri obetavnih praks in evalvacija projekta*. (2016). Zavod RS za šolstvo.
- Kirbiš, A. (2011). Ustvarjalnost, kultura, prosti čas. V M. Lavrič (ur.), *Mladina 2010: družbeni profil mladih v Sloveniji* (str. 249–278). Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino.
- Knjiga in bralci V: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji*. (2015). UMco.
- Knjiga in bralci VI: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji v letu 2019*. (2019). UMco.
- Kovač, M. (2019). Rezultati raziskave KIB VI v primerjavi z Norveško raziskavo bralnih navad 2018 ter založništvom in knjižničnimi statistikami. V S. Rugelj (ur.), *Knjiga in bralci VI: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji v letu 2019* (str. 53–80). UMco.
- Kovač, M. (2020). *Berem, da se poberem: 10 razlogov za branje knjig v digitalnih časih*. Mladinska knjiga.
- Lah, K. (2017). Vsaka resnična zgodba je neskončna ali kako mlade spodbuditi k branju. *Otrok in knjiga*, 44(98), 20–25.
- Mangen, A., Walgermo, B. R. in Bronnack, K. K. (2013). Reading linear texts on paper versus computer screen: effects on reading comprehension. *International Journal of Educational Research*, 58, 61–68. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2012.12.002>
- Marjanovič Umek, L. (2018). Družinsko branje kot socialni kontekst za razvoj in učenje otrok. *Vzgoja in izobraževanje*, 49(3–4), 62–65.
- Marjanovič Umek, L. in Fekonja, U. (2019). Zgodnji govorni razvoj: varovalni in dejavniki tveganja v družinskem okolju. *Javno zdravje*, 2, 1–13. https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/marjanovic_umek_et_al._jz_2019_02.pdf
- Milivojevič Kotnik, I. in Podbrežnik Vukmir, B. (2019). Branje je iskanje: model sodelovanja med splošnimi in šolskimi knjižnicami pri razvoju bralne kulture. *Šolska knjižnica*, 28(1), 27–36.
- Mlakar, V. (2005). Bralne navade. V D. Prešeren in N. Gorenc (ur.), *Nesnovna kulturna dediščina* (str. 68–69). Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/upload/files/publications/15_2005_nesnovna_kulturna_discina_slo.pdf

Mršnik, S. (8. 10. 2020). *OBJEM (Ozaveščanje Branje Jezik Evalvacija Modeli): videokonferenčno predavanje*. https://www.mb.sik.si/datoteke/Kako%20smo%20se%20imeli/ABCbralnepismenosti2020/8_10_Projekt_OBJEM_BP.pdf

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti: za obdobje 2019-2030. (2019). Vlada Republike Slovenije. http://www.zdruzenjeobcin.si/fileadmin/datoteke/2017/PREDLOGI_ZAKONOV_IN_DRUGIH_AKTOV/MIZS_Bralna_Pismenost_javna_razprava_april_2017.pdf

Novljan, S. (2011). Ko je izbira ovira v napredovanju. V F. Noliml (ur.), *Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi: zbornik konference* (str. 181–194). Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/bralnapismenost/files/ZBORNIK_BRALNA_PISMENOST_2011.pdf

Pečjak, S. (2015). Psihološka perspektiva e-učenja. *Vzgoja in izobraževanje*, 46(2–3), 15–23.

Pečjak, S. (2019). Pouk književnosti v osnovni in srednji šoli pri generaciji »Z« – psihološka perspektiva. *Jezik in slovnstvo*, 64(1), 57–63.

PISA 2009: program mednarodne primerjave dosežkov učencev. (2010). Pedagoški inštitut. https://www.pei.si/wp-content/uploads/2018/12/PISA2009_prviRezultati.pdf

PISA 2012: program mednarodne primerjave dosežkov učencev. (2013). Pedagoški inštitut. <https://www.pei.si/wp-content/uploads/2018/12/PISA-2012-Povzetek-rezultatov-SLO.pdf>

PISA 2015: program mednarodne primerjave dosežkov učenk in učencev: nacionalno poročilo o raziskavi. (2016). Pedagoški inštitut. <https://www.pei.si/wp-content/uploads/2018/12/PISA2015NacionalnoPorocilo.pdf>

PISA 2018: program mednarodne primerjave dosežkov učenk in učencev: nacionalno poročilo s primeri nalog iz branja. (2019). Pedagoški inštitut. https://www.pei.si/wp-content/uploads/2019/12/PISA2018_NacionalnoPorocilo.pdf

Planko, M. (2019). *Bralne navade generacije Z: primer uporabnikov knjižnice Srednje zdravstvene šole Celje*. Pisna naloga za bibliotekarski izpit. Srednja zdravstvena šola Celje. <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-AITMIIHP/9527d0b7-7d5c-4d15-8bfa-77da7f435a2f/PDF>

Poznič, A. in Pečjak, S. (2017). Vpliv učiteljevih navodil na učno uspešnost dijakov pri učenju z e-učbeniki. *Psihološka obzorja*, 26(2017), 101–110.

Radio bla bla. (7. 2. 2020). Bralne navade pri mladih. [Radijska oddaja]. *MMC RTV SLO*. <https://4d.rtvsllo.si/arhiv/radio-bla-bla/174670308>

Rek, M. in Milanovski Brumat, K. (2016). *Mediji in srednješolci v Sloveniji*. Fakulteta za medije. http://pismenost.si/pdf/Raziskava_srednjesolci_2016_v13.pdf

Rugelj, S. (2014). *Izgubljeni bralec: esej o slovenskem založništvu v kriznih časih*. Litera.

Rugelj, S. (2019). *Krčenje: diktatura trga, erozija duha in slovensko knjižno založništvo: 2008-2020*. Cankarjeva založba.

Rupar, P. (2019). Primerjava vprašanj iz raziskav KIB V in KIB VI. V S. Rugelj (ur.), *Knjiga in bralci VI: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji v letu 2019* (str. 11–31). UMco.

Saksida, I. (2019). Branje odraslih je katastrofa. *Ona: ženski magazin Dela in Slovenskih novic*, 21(23), 16–19.

Saksida, I. (2020). *Na otoku književnega upora*. KUD Sodobnost International. <https://www.sodobnost.com/igor-saksida-na-otoku-knjizevnega-upora/>

SIO. (B. l.). E-šolska torba. <https://projekt.sio.si/e-solska-torba/>

Spitzer, M. (2016). *Digitalna demenca: kako spravljamo sebe in svoje otroke ob pamet*. Mohorjeva.

Tizaj Marc, D. (2020). *Slovenske knjižnice v številkah: splošne knjižnice: poročilo za leto 2019*. Narodna in univerzitetna knjižnica, Oddelek za raziskave. http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/analize/publikacija_splosne2019.pdf

Tuma, T. in Urankar, T. (2011). Knjigajmo migajmo – je mogoče branje najstnikom prodati za zabavo? V M. Amrožič in D. Vovk (ur.), *Knjižnica: odprti prostor za dialog in znanje* (str. 105–119). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Vilar, P. in Zabukovec, V. (2017). Kakovostna šolska knjižnica – pomemben dejavnik pri razvoju veščin bralne in informacijske pismenosti. V D. Haramija (ur.), *Bralna pismenost v predšolski vzgoji in izobraževanju* (str. 123–133). Univerzitetna založba Univerze.

Vilar, P. in Zabukovec, V. (2020). Vloga šolske knjižnice pri razvoju gradnikov bralne pismenosti. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča* (str. 273–294). Univerzitetna založba Univerze. <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/515>

Vilar, P., Vodeb, G. in Bon, M. (2017). Proaktivna splošna knjižnica: slovenske splošne knjižnice, bralna pismenost in bralna kultura. V T. Bešter in D. Vovk (ur.), *Povezovanje, sodelovanje, skupnosti: ustvarimo državo bralcev: zbornik referatov* (str. 174–217). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Zubac, A. (2018). Stanje kulture čitanja među srednjoškolskim učencima u Hrvatskoj: rezultati ankete. *Knjižnica*, 62(3), 69–96.

Zwitter, S. (2012). *Pedagoško delo v šolski knjižnici*. Modrijan.

Metka Planko

Osnovna šola Primoža Trubarja Laško, Trubarjeva ulica 20, 3270 Laško
e-pošta: metka.planko@oslasko.si